

Johan Nordlander-sällskapet och samverkan med det omgivande samhället – en fyrtioårig historia

Lars-Erik Edlund

Hösten 1978 satt universitetslektor Roland Otterbjörk och jag i Humlan, alltså Humanisthusets fik, och talade om folkbildning. Vi var båda intresserade av att hitta vägar för den professionella forskningen att nå allmänheten men också vägar för fritidsforskningen att nå in i de akademiska kretsloppen. Roland hade ägnat en stor del av sitt liv till att för allmänheten förklara personnamns betydelse, bland annat med den populärt avfattade boken *Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon* (1 uppl. 1964), jag själv hade samma år börjat med de föreläsningar i bygderna som jag sedan dess ägnat mycket tid åt. Kanske skulle vi – så sade Roland och jag – kunna bilda en förening där Norrlandsforskare av professionen kunde möta sådana som på fritiden forskade om sina hembygder. Att föreningen skulle ha namn efter Norrlandsforskaren Johan Nordlander stod från första början klart. Men vem var då denna Johan Nordlander, frågar säkert någon?

Johan Nordlander (1853–1934) var läroverkslärare, mot slutet av sin bana i tjänst vid Södra Latin i Stockholm, där bland andra Stig Järrel var en av hans elever. Nordlander föddes i Multrä i Ångermanland och kom redan under sin tid vid läroverket i Härnösand att intressera sig för sin hembygds språk, historia och traditioner. Tidigt började han göra uppteckningar för en ordbok om Multräområdet (utkommen 1933), och minst lika intressanta är hans ännu inte utgivna Älvros- och Linsellordbok från Härjedalen, ett landskap som tidigt intresserade honom. Han fördjupade sig i de norrländska ortnamnen, i nordsvensk folkminnesforskning och historia, och publicerade sig inte minst i den egna serien *Norrländska samlingar*, där 18 delar utkom mellan 1892 och 1947; de sista häftena postumt. För en bredare allmänhet är han känd för *Svenska barnvisor ock barnrim. Text* (1–2; 1886–87;

JOHAN NORDLANDER

Johan Nordlander (1853–1934), mångsidig Norrlandsforskare med rötter i Multrä, Ångermanland.

faksimilutgåva med tillägg, inledning och register av Lars Furuland 1971, 1979). Från 1878 och framåt publicerade han flera hundra titlar (se Edlund 1979, 2010). Det kändes naturligt för oss att samlas kring denne källkunnige och brett orienterade humanist, som arbetat både med äldre skrivna källor och med muntliga uppgifter.

Ett viktigt steg i föreningsbildningen togs den 15 december 1978, då ett antal intresserade samlades i rum E 107 i Humanisthuset. Vid mötet deltog bland många andra Evert Baudou, Sven Lundkvist och den som så småningom skulle bli Johan Nordlander-sällskapets förste ordförande: Karl-Hampus Dahlstedt. Mötesdeltagarna var positiva till tankarna på en norrländsk kulturförening. Roland och jag jämte Sigurd Fries gavs därför i uppdrag att förbereda föreningens stadgar. Vid ett offentligt möte den 14 mars

1979 stiftades Sällskapet, och en första styrelse utsågs. Roland blev vice ordförande, själv blev jag redaktör, till skattemästare utsågs lokalforskaren Teo Sundin, till sekreterare professorn i finska Tryggve Sköld, till vice sekreterare redaktören vid *Västerbottens-Kuriren* Kurt Boberg, till klubbmästare min doktorandkollega Barbro Holmgren och till övriga ledamöter Jan Sundin från Demografiska databasen och Åke Hansson från Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet (DAUM). Årsavgiften var i början modesta 25 kronor, och medlemsantalet uppgick redan efter första året till 112 (se Dahlstedt & Sköld 1980).

Tre publikationsserier kom att utges av Sällskapet: tidskriften *Oknytt* som utkommit alltsedan 1980 med två häften per år – alldeles i början var det faktiskt tre – och från 2022 en årsbok; den fristående medlemsboken *Tre kulturer* som utkom i sex volymer åren 1982–92; och serien *Skrifter utgivna av Johan Nordlander-sällskapet*, hittills med 33 nummer.

Ett mycket stort antal artiklar har utkommit i *Oknytt* under dess mer än fyrtio år – totalt rör det sig om ett omfång om cirka 7 000 sidor om norrländsk historia och kultur. En del häften har varit tematiska (om Härjedalen, Östersunds 200-årsjubileum, finnkolonisationen med flera teman), men mestadels har det varit ”fria” häften som byggd på insänt material. Bland skrifter i den fristående serien kan nämnas, bara för att demonstrera bredden, Simon Johanssons mästerliga bok om Tavelsjöbygden (1984), Margit Wennstedts utgåva *Pehr Stenbergs Umebeskrivning* (1987), Christer Westerdahls skrift om äldre samiskt båtbygge och samisk båthantering (1987), Ingvar Svanbergs nu smått klassiska bok om *Hästslaktare och korgmakare* (1999), Giuseppe Nencionis bok *Italienare i norr: Reseberättelser från 1400-talet till idag* (2008), Per Tingbrands *Forna konflikter inom Nordkalotten* (2009) samt inför Kulturhuvudstadsåret vår största försäljningssuccé *Umeå 1314–2014. 100 berättelser om 700 år* (2013), redigerad av Lars-Gunnar Olsson och Susanne Haugen, den sistnämnda numera Sällskapets huvudredaktör.

Utgivningen har som synes tematisk bredd och har lockat författare från både universitet och högskolor och, inte minst, en hel del lokalforskare. Sällskapets andre ordförande Lars-Göran Tedebrand understryker Johan Nordlander-sällskapets roll som en mötesplats: ”Inom Johan Nordlander-sällskapet talar vi med viss stolthet om ’Nordlander-andan’. Vi tror att fack- och fritidsforskare kan förenas i ett gemensamt forum för att ge identitet åt Norrlands kultur- och samhällshistoria” (Tedebrand 1994 s. 2). Ja, så var den ursprungliga tanken – och så har det i hög grad blivit, även om man numera nog kunde önska sig fler bidrag från den fritidsforskande allmänheten. Publiceringskanaler av idag på nätet, såsom dem som släktforskningsföreningar tillhandahåller, drar uppenbarligen en del bidrag ifrån *Oknytt*. Med en digital publicering når man ju snabbare många läsare, och får en direkt respons. Verkligen något att fundera över inför Sällskapets fortsatta publiceringsstrategier.

Sällskapet har också en kontinuerlig verksamhet med medlemsmöten, helt klart, och dessutom arrangeras exkursioner – exempelvis till Österåsen i Ångermanland, Härnösand eller Piteå. Viktiga har dessutom varit Sällskapets populärvetenskapliga sammankomster i Vilhelmina. År 2000 möttes vi här för första gången under temat *Kulturmöten i Lappmarken. Myt och verklighet*. Året därpå var rubriken *Nybyggarens värld. Existentiella drivkrafter, historiska och ekologiska ramar*, tre år senare *Livsfrågor i Lappland. Kyrkan och kolonisationen*. Sedan blev det ett hopp till 2012 då vi uppmärksammade 200-årsfirandet av Vilhelmina församling som eget pastorat. År 2014 handlade forskarmötet om *Nybyggarkultur och samiskt arv*, och det sjätte symposiet 2017 hade som utgångspunkt Rolf Kjellströms sexbandssvit *Nybyggarliv i Vilhelmina*, baserad på Vilhelminafödde Nils Erikssons uppteckningar. År 2019 samlades långt mer än hundra deltagare för att lyssna till föredrag under rubriken *Vardagsliv i kåta och stuga*. Nu i september 2022 samlas

vi för ytterligare en sammankomst, denna gång med temat *Lappmarkens berättare*. Allt sedan starten 2000 har förra landsarkivarien Carina Strömgren tillsammans med artikelförfattaren, för övrigt Sällskapets tredje ordförande, planerat dessa möten.

Sällskapet har genom sitt kulturpris belönat många lokalforskare och lokala kulturutövare från den norrländska provinsen. Hela 37 personer har fått vårt kulturpris. Den första pristagaren (1989) var Johannes Nahlén, Sollefteå, som forskade om egenmärken (bomärken), de senaste (2021) Gertrud och Eskil Dagman, Åsele, vilka utfört ett viktigt arbete om Åsele och dess historia. Under de övriga trettio åren har priset tillfallit framstående kulturforskare såsom, för att exemplifiera, Margareta Grafström, Härnösand (1990), Simon Johansson, Umeå (1993), Kjell Söderberg, Ulvön (1996), Maj-Britt Hedlund, Holmsund (2004), Hervor Sjödin, Sollef-

teå (2008), Kerstin Johansson, Pajala (2011), Maj-Lis Skaltje, Kiruna (2012) och Åke Berggren, Piteå (2019). Några framstående musikutövare har under senare år prisbelönats: Ulrika Bodén (2016) samt Sara Parkman och Samantha Ohlanders (2018). De som prisbelönats är eller har varit verksamma på olika platser i Norrland, men några har verkat eller verkar också utanför Norrland.

Det har som synes gjorts mycket inom Sällskapet genom åren, och jag tror, uppriktigt sagt, inte att Roland Otterbjörk och jag riktigt förstod vad vi satte igång. Medlemsantalet är nu (2022) cirka 370, som synes är det en ganska stor förening som utgör ett vittförgrenat nätverk på humanioras område. Sällskapet gav tidigt möjligheter för Humanistiska fakulteten att etablera sig utanför de egna leden, och har genom åren betytt en hel del för samverkan med det omgivande samhället.

Källor och litteratur

Ett omfattande källmaterial om Johan Nordlander-sällskapets förvaras hos artikelförfattaren och kommer att överföras till Avdelningen för arkiv och specialsamlingar, Umeå universitetsbibliotek. Denna artikel bygger på materialet i denna samling. Se också Sällskapets hemsida: <http://www.johannordlandersallskapet.se/>

Dahlstedt, Karl-Hampus & Sköld, Tryggve, Verksamhetsberättelse. I: *Oknytt* 2, 1980, s. 3–4.

Edlund, Lars-Erik, *Johan Nordlander 1853–1934. Bibliografi. Ett urval uppsatser* (Skrifter utg. av Johan Nordlander-sällskapet 1), Umeå 1979.

Edlund, Lars-Erik, Johan. Nordlander (1853–1934). I: *Svenska etnologer och folklorister*. Redaktörer: Mats Hellspong & Fredrik Skott (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 109), Uppsala 2010, s. 25–32.

Tedebrand, Lars-Göran, Johan Nordlander-sällskapet 15 år! I: *Oknytt* 3–4, 1994, s. 1–3.

